

Visegrádi értékek? – Az együttműködés lehetséges társadalmi alapjai

Jelige: AND181

Lezárás dátuma: 2021. 04. 12.

I.	Bevezetés.....	4
II.	Kutatási kérdések és módszertan.....	5
III.	A kutatás szempontjából alapvető információk a Visegrádi Csoportról és hipotézisek felállítása	7
III.1.	Hipotézis	8
IV.	Kutatási eredmények/1. – EVS-eredmények.....	9
IV.1.	Család és gyermek, és más társadalmi kötelékek	9
IV.2.	Vallás és egyház	10
IV.3.	A kisebbségek és a bevándorlók megítélése	11
IV.4.	Identitás, nemzeti büszkeség, patriotizmus.....	11
IV.5.	Viszonyulás a környezetvédelemhez	11
IV.6.	A politika megítélése és bizalom a nemzetközi politikai intézményekben.....	11
V.	Kutatási eredmények/2. - Választási eredmények és pártviszonyok vizsgálata és a kutatási eredmények elemzése az egyes országokban.....	12
V.1.	Politikai viszonyok a Visegrádi Csoport országaiban – bevezető áttekintés.....	12
V.2.	Szlovákia.....	13
V.3.	Csehország	17
V.4.	Lengyelország	19
V.5.	Magyarország	20
V.6.	Politikai trendek általánosan.....	20
VI.	Összegzés	21
VII.	Irodalomjegyzék	22
VIII.	Mellékletek	24

I. Bevezetés

A Visegrádi Csoport, vagy egyszerűen a „Visegrádi négyek” egyre gyakrabban bukkan fel a magyar politikában és az Európai Unió nemzetközi színterein – nem véletlenül. A történelmi minta alapján, 1991-ben alapított együttműködés úgy tűnik, virágkorát éli napjainkban. Csehország, Lengyelország, Szlovákia és Magyarország az elmúlt években egyre több nemzetközi ügyben és kérdésben alakított ki közös álláspontot, legyen szó az EU jövőjéről (benn a bővítéspolitikáról) a migráció kezeléséről, hadügyről, energiabiztonságról, gazdaságfejlesztésről vagy közlekedéspolitikáról.¹² Mindeközben egyre több olyan kulturális és közéleti program jön létre, amit az együttműködés inspirál, és amelyet a Csoport állami vagy közös intézményei támogatnak, mint például a Virtuózok V4+ komolyzenei tehetségkutató, vagy a V4 Future Sports Festival. Ráadásul a csoport országai, különösen Lengyelország és Magyarország gyakran helyezkednek szembe az EU vezetőinek álláspontjával, és számos témában van komoly nézetkülönbség a visegrádi országok és nyugat-európai államok vezető politikusai között. Ennek volt jelentős és aktuális példája a lengyel és magyar vétó az EU következő, 2021-27-es költségvetésének elfogadása ellen. Így sokan egyfajta „véd és dacsövetségként” tekintenek a Visegrádi Csoportra³, a szövetség kitűnő működése, sőt tervezett fejlesztése (Visegrádi Fejlesztési Bank létrehozása) pedig akár egy EU-vetélytárs szövetségnek a képzetét is felvetheti, amely akár további tagországokkal is bővíthet.

Azonban a Visegrádi négyek együttműködésének fontos sajátossága, hogy ez a szövetség szinte egyáltalán nem intézményesített. Működésben valójában a mindenkori kormányok elkötelezettségén alapuló közös munka tartja, ami különböző szintű találkozók megrendezésén alapul, amelyek előkészítését, szervezését minden évben a Csoport soros elnök-országa vállalja. Ezeken egyeztetik az állam- és leginkább a kormányfők, vagy kormánytagok és parlamenti delegációk a politikai irányelveket és célokat. Az egyetlen konkrét intézmény, amit a V4-ek hoztak létre, a 2000 óta létező Nemzetközi Visegrádi Alap. Az intézményesülésnek ez a rendkívül alacsony szintje egyrészt nagy rugalmasságot biztosít a működésben, hiszen az érdekegyeztetés során nem köti semmi az államokat, hanem szabadon tudnak mindig

¹ Perényi, Zsigmond – Remete, Balázs (2018): V4 – Visegrád az EU-n belül. in: Balaskó, Angéla (szerk.): A Visegrádi Négyek jelentősége, struktúrája és értékei: pp. 34-51. Külügyi és Külgazdasági Intézet, Budapest. Online elérhető itt: https://kki.hu/assets/upload/V4_konyv.pdf (Letöltés ideje: 2020. 11. 24.)

² Statement of the Visegrád 4 countries on 14th of December 2017, MTI, online elérhető itt: <https://eu-brusszel.mfa.gov.hu/usa/news/jelentes-oesszeggel-tamogatjak-a-visegradi-oroszagok-a-libiai-hatarvedelmet> (Letöltés ideje: 2020. 11. 24.)

³ Az Európai Unió egyik alapvető célja a V4-ek megosztása, 2020. 06. 13., Híradó.hu, online elérhető itt: <https://hirado.hu/belfold/cikk/2020/06/13/video-az-europai-unio-egyik-alapveto-celja-a-v4-ek-megosztasa> (Letöltés ideje: 2020. 11. 24.)

kidolgozni választ egy-egy adott kihívásra, aktuális érdekeiknek megfelelően. Másrészt viszont ez azt is jelenti, hogy egyetértés, és kompromisszumra, illetve egységes fellépésre törekvés hiányában a szövetség gyakorlatilag (a tárgyalások újrafelvételéig) megszűnik létezni.⁴ Épp ezért kulcsfontosságú, hogy milyen politikai csoportosulás irányítja az egyes tagországokat, és ezek hogyan viszonyulnak egymáshoz és az együttműködés kérdéséhez. Viszont, lévén mindegyik állam demokratikus berendezkedésű⁵, az országok vezetését és az általa követett politikát végső soron a nép választja ki. Érdekes tehát megvizsgálni, hogy mit tart fontosnak a lengyel, a cseh, a szlovák és a magyar társadalom, az elmúlt években mi alapján hozott politikai döntéseket⁶, egészen pontosan mely politikai erőknek szavazott bizalmat.

Ebben az évben, amikor a Covid-19-járvány, és annak negatív hatásaival való megbirkózás szükségessége nyomja rá a bélyegét az amúgyis számos égető kérdéssel szembenező (migráció, költségvetés, jogállamiság, környezetvédelem, stb.) Európai Unióra, különösen felkeltette az érdeklődésemet az Unió egyes részei által képviselt vízió a „vén kontinens” jövőjéről. A jövőt viszont csak együttes erővel, és legfőképpen társadalmi összefogással lehet formálni. Ezért is döntöttem úgy, hogy tanulmányomban azt járom körül, hogy vajon a történelmükben és földrajzi elhelyezkedésükben hasonló közép-európai országok együttműködésének van-e jelenleg és a közeli jövőre nézve társadalmi alapja.

II. Kutatási kérdések és módszertan

Kutatási kérdéseim tehát a következők: Létezik-e egyfajta visegrádi értékrend, vagyis mennyire azonosak azok az értékek, amelyek fontosak a Visegrádi csoport országainak társadalmában? Mennyire hasonló ezen társadalmak viszonyulása az Európa és a világ előtt álló aktuális kihívásokhoz? Vannak-e hasonlóságok ilyen szempontból a V4-ek és az őket körülvevő országok között? Illetve milyen válaszokat kapunk az előző kérdésekre, ha csak a fiatal generációt vizsgáljuk? És legfőképpen benne rejlik-e ezek alapján a közép-európai társadalmi mintákban a V4-es együttműködés jövője, illetve bővülése újabb tagországokkal?

⁴ Braun, András (2019): Tizenöt évvel a csatlakozás után: a V4-ek és az EU - 1. rész. Antall József Tudásközpont, Budapest. online elérhető itt: <https://ajtk.hu/hu/kutatas/kutato-i-blog/tizenot-evvel-a-csatlakozas-utan-a-v4-ek-es-az-eu-1-resz> (Letöltés ideje: 2020. 11. 24.)

⁵ E sorok írásakor tisztában vagyok az állításnak ellentmondó szakirodalommal, azonban munkám során a V4 országainak demokratikus berendezkedése alatt tisztán az általános választójogot értem.

⁶ Természetesen figyelembe véve azt, hogy a közvéleményre a kormányzati propaganda is hatással lehet, sőt számos megfigyelő van azon a véleményen, hogy Magyarországon (és többé-kevésbé a többi V4-es országban is) ez a hatás különösen erős a kiegyensúlyozott tájékoztatás hiánya miatt. Lásd pl. Demeter, Márton (2018) Propaganda against the West in the Heart of Europe: A masked official state campaign in Hungary. Central European Journal of Communication 11(2): 177–197.

Kutatásomat alapvetően két fő módszerrel fogom végezni. Egyrészt támaszkodom az European Values Study 2017-es eredményeire, valamint releváns Eurostat adatokra. Számos, a kérdésekre adandó válasz szempontjából releváns indikátor és változó felhasználásával fogom megvizsgálni és összehasonlítani a V4-es és környező államok társadalmainak értékrendjét. Ezenkívül elemezni fogom a választások eredményeinek és ezek alapján a politikai preferenciák alakulását ezen országokban. Kutatásom időintervalluma egyrészt csupán a 2017-es év, amiben az elérhető EVS-adatokat rögzítették, de a választási eredményeket és politikai tendenciákat a rendszerváltás óta eltelt 30 évben fogom vizsgálni, különös tekintettel az utóbbi 10 évre. Elemzésem az egyes országok esetében deskriptív, majd az eredmények összevetésekor összehasonlító, feltáró. Ezek alapján látható, hogy legfőképpen kvantitatív módszerekkel dolgozom, pozitivista szemléletben, s eredményeim hypothetico-deduktív megközelítés alkalmazásával születnek.

A releváns aktorok tulajdonképpen maguk a vizsgált társadalmak, vagyis az egyes országok minden lakosa, az ő összességük. Az elemzés politikai részénél természetesen az egyes pártok is vizsgálandó szereplők lesznek, hiszen közülük és az általuk képviselt értékek közül tud a lakosság választani.

A fő indikátorok és változók egyebek mellett például a vallás és ezen belül a kereszténység fontossága (mondjuk az istenhit, a vallási közösségekben részvétel, vallási ünnepek és hagyományok megtartása alapján vizsgálva), a bevándorlás és a más nemzetiségűek megítélése (szükség van-e rájuk a(z európai) munkaerőpiacon, szeretne-e az adott ember szomszédjának egy bevándorló családot), nemzethez tartozás fontossága és a nemzeti büszkeség mértéke, a gender fogalmához való viszonyulás vagy éppen a környezetvédelem fontossága. A politikai elemzésnél lényeges szempont még természetesen a jobbra- illetve balra húzók aránya, a politika és a politikusok általános megítélése, illetve az EU-ról és egyéb nemzetközi szervezetekről alkotott vélemény.

A kutatáshoz felhasznált legfontosabb, már emlegetett forrás az EVS 2017-es kutatásának eredményeit térképes formában vizualizáló Európai Értékek Atlasza, mely bárki számára hozzáférhető online. A választási eredményeket és a politikai tendenciákat az egyes országok választási irodáinak honlapjai alapján, vagy amennyiben ezek nem elérhetőek magyarul vagy angolul, úgy más internetes forrásból tájékozódva tudom elemezni.

III. A kutatás szempontjából alapvető információk a Visegrádi Csoportról és hipotézisek felállítása

Ahogy a bevezetőben említésre került, a régió országainak együttműködése nem a 20. század végének új jelensége. 1335-ben a visegrádi királytalálkozón a Magyar, a Lengyel és a Cseh Királyság uralkodói gazdasági, katonai és dinasztikus együttműködésről tárgyaltak és megállapodásokat kötöttek.⁷⁸ Mik voltak azok a tényezők, amik együttműködésre indították a 3 állam uralkodóit? A legkézenfekvőbb ok a geopolitikai helyzet. A 3 állam, egymásnak közvetlen szomszédai, egyaránt a félperifériához tartozott, és egyfajta határsávot képezett Nyugat- és Kelet-Európa között. Ezenkívül vallásilag is egyaránt a nyugati kereszténységet követték és kulturális, valamint gazdasági fejlettség szempontjából is hasonló szinten álltak (pl. első egyetemek megalapítása, városfejlődés, stb.). A szövetséget kötő uralkodók felismerték, hogy ha félreteszik egymás közötti ellentéteiket, és inkább az együttműködésre koncentrálnak, azzal biztosíthatják országuk és a régió biztonságát és fejlődését (pl. I. Károly magyar király cseh bányászokat hívott a magyar bányászat fellendítésére). És ez így is történt. Az együttműködés hozzájárult ahhoz, hogy e három állam virágkorát élhette a 14. században, miközben ebben az időszakban a nyugat-európai államokban már erőteljesen érződött a kezdődő lefelé szálló hosszú ciklus hatása.⁹¹⁰

Nem véletlen tehát, hogy miután a 20. század utolsó évtizedének kezdetén Magyarországon, Csehszlovákiában és Lengyelországban is megtörtént a rendszerváltoztatás, újra előkerült a régi, sikeres együttműködés felélesztésének szándéka. Ez végül 1991. február 15-én realizálódott, amikor a 3 állam vezetői aláírták a Visegrádi Nyilatkozatot és ezzel megalapították a Visegrádi Csoportot, amelynek szerkezetét és működését röviden vázoltam a bevezetőben. A kezdetben 3 tagú csoport Csehszlovákia 1993. jan. 1-el történő kettéválásával 4 tagúra bővült¹¹.

Az együttműködés újkori okai a következők: Természetesen a történelmi minta, illetve megint csak a geopolitikai és történelmi helyzet voltak a legfőbb okok. A tagországok egyszerre szabadultak fel a kommunizmus igája alól, vagyis egyszerre kellett szembenézniük a kommunista múlttal és örökséggel való megküzdés, és az európai integráció útján történő újbóli

⁷ A visegrádi csoport története, itt: A Visegrádi négyek hivatalos honlapja (2020), International Visegrad Fund, Bratislava. Online elérhető itt: <http://www.visegradgroup.eu/tortenelem>

⁸ Tulok, Péter (2018): A Visegrádi Együttműködés eredete, a hármas királytalálkozó jelentősége a középkorban, in: Balaskó, Angéla (szerk.): A Visegrádi Négyek jelentősége, struktúrája és értékei: pp. 5-19.

⁹ugyanott

¹⁰ Zsinka, László (2018): Európa felemelkedése. Typotex, Budapest, pp. 60., 215-229.

¹¹ A visegrádi csoport története, itt: A Visegrádi négyek hivatalos honlapja (2020)

elindulás jelentette kihívásokkal. Mindegyiküknek célja volt a demokratikus rend és intézmények stabilizálása, a gazdaság helyreállítása, új külpolitikai orientáció kialakítása, a NATO-hoz és az Európai Unióhoz való csatlakozás. Mindezen célok könnyebb elérése érdekében kötöttek újból szövetséget, érdekegyeztetéssel, együttműködéssel és közös fellépéssel próbálták erősíteni régió helyzetét, és elsimítani ismét az egymás közötti konfliktusokat (pl. magyar kisebbség helyzete Szlovákiában, bős-nagymarosi vízlépcső ügye, stb.).¹²

2004 óta mind a 4 ország az EU tagja, és a NATO-csatlakozásuk is sikerült. Az elmúlt 30 év során sikerült integrálódniuk a nyugati, illetve a globális gazdaságba, és demokratikus úton jártak¹³. Az együttműködés jelenlegi kitűnő helyzetéről pedig a bevezetőben szó került. Történelmük tehát továbbra is hasonlóan alakult és alakul, ez már önmagában is felveti a társadalmi hasonlóságok lehetőségét. Ami a kulturális hasonlóságokat illeti, a már említett vallási hasonlóságon kívül, amely továbbra is fennáll (mindegyik ország legnagyobb felekezete a római katolikus, bár a Csehországban az ő arányuk is rendkívül alacsony, mivel ez a világ egyik legkevésbé vallásos országa)¹⁴ elmondható, hogy nyelvi szempontból a nyugati szláv nyelvű országok (mindegyikük latin betűket használ) és a finnugor nyelvet beszélő magyarok országának együttműködéséről van szó.

III.1. Hipotézis

Hipotéziseim a következők: E négy ország olyan sok szempontból hasonló, hogy az nem maradhatott társadalmi lenyomat nélkül. Demokratikus országok lévén¹⁵ az is a társadalmak értékrendbeli hasonlóságára enged következtetni, hogy milyen jó most az együttműködés a visegrádi vezetők között, és hogy milyen sok kérdésben tudnak közös álláspontot kialakítani. Mindazonáltal globalizáció, az EU bővülése, és a kelet- és délkelet-európai országok erősödő európai integrációja miatt nem feltételezhetjük azt, hogy ezek az értékek olyannyira gyökeres eltérést mutatnának a környező országok társadalmi értékeihez képest, hogy abból a Visegrádi Csoport jövőbeli magasabb szintű (pl. EU-tól való elszakadást jelentő) elkülönülésére lehessen következtetni.

Ami az esetleges bővítést illeti, az már a politikai szándék miatt sem valószínű (lásd a visegrádi vezetők által jelenleg preferált V4+-modellt, ami azt jelenti, hogy csak bizonyos ügyekben

¹² Nyilatkozat a Cseh és Szlovák Szövetségi Köztársaság, a Lengyel Köztársaság és a Magyar Köztársaság együttműködéséről az európai integráció útján (Visegrádi Nyilatkozat) (1991). Visegrád

¹³ Lásd korábbi megjegyzést a „demokratikus” jelzővel kapcsolatban.

¹⁴ cia.gov, The World Factbook (2021), online elérhető itt:

¹⁵ Lásd korábbi megjegyzést a „demokratikus” jelzővel kapcsolatban.

keresik a közös fellépést mindig éppen azokkal a környező országokkal, akik az adott témában hasonló álláspontot képviselnek, illetve azt, hogy számos szomszédos ország más regionális együttműködésnek, pl. BÁK, Craiova-csoport, a tagja)¹⁶, de a történelmi-kulturális gyökerekből adódó társadalmi értékkülönbségekből sem.

IV. Kutatási eredmények/1. – EVS-eredmények

Kutatásom első, az EVS 2017-es eredményeire¹⁷ támaszkodó részében a vizsgálandó értékeket 6 nagy csoportba osztottam, ezek:

1. Család és gyermek, és más társadalmi kötelékek
2. Vallás és egyház
3. A kisebbségek és a bevándorlók megítélése
4. Identitás, nemzeti büszkeség, patriotizmus
5. Viszonyulás a környezetvédelemhez
6. A politika megítélése és bizalom a nemzetközi politikai intézményekben

Az egyes kérdéseknél minden esetben a 4 visegrádi ország, a környező országok, és viszonyításképpen Olaszország (Dny-Európát reprezentálандó), Németország (az egyik legjelentősebb európai állam Közép-Európa és Nyugat-Európa határán), Hollandia (Nyugat-Európa) és Svédország (Észak-Európa) értékeit vizsgáltam meg. A következő bekezdésekben a legfontosabb eredményeket rögzítem megfogalmazásban. Ezek alátámasztására a Függelékben táblázatos formában rögzítem az EVS által az érték-térképek elkészítéséhez használt legfontosabb közvéleménykutatási kérdéseket, és a vizsgált országokban született egzakt, százalékos eredményeket (1.,2.,3.,6. csoportok esetében – ezeknél születtek olyan eredmények, hogy a területi elosztás miatt érdemes és érdekes legyen a konkrét százalékokat megismerni.) Az egyes eredmények elemzését a következő (V.) fejezetben fogom elvégezni.

IV.1. Család és gyermek, és más társadalmi kötelékek

A család, illetve a barátok és ismerősök minden vizsgált országban nagyon fontosak mind a teljes lakosság, mind a fiatalok körében. Eltérés mutatkozik viszont már abban, hogy válaszadók hány százaléka gondolja úgy, hogy a gyermekvállalás nagyon, vagy inkább szükséges a házasság sikerességéhez. A vasfüggöny keleti oldalán az arány egységesen

¹⁶ Perényi-Remete, 2018, pp. 34-51.

¹⁷ European Values Study (2020): Atlas of European Values. Tilburg University, Department of Sociology, Tilburg. online elérhető itt: <https://www.atlasofeuropeanvalues.eu/>

magasabb. A visegrádi országokban úgy tűnik, inkább érzik az emberek kötelességüknek a társadalom felé a gyermekvállalást, mint Európa más részein, a vizsgált országok közül csak Romániában és Litvániában születtek hasonló eredmények. A fiatalok általánosabban kevésbé érzik ezt kötelességnek, de az országok közti arányok hasonlóak. Az abortusz elfogadottsága különbözik a V4-eken belül, Csehországban a nyugat-európaiakhoz hasonló eredmények születtek, Magyarországon és Szlovákiában valamivel alacsonyabbak, míg Lengyelországban, vélhetően a vallásosság erősebb jelenléte miatt, az eredmény jelentősen alacsonyabb. Hasonló a helyzet a válás megítélésével is, csak kisebb különbségekkel. A mesterséges megtermékenyítés elfogadottsága közelebb áll a nyugati értékekhez, ebben is Csehország jár az élen, és Lengyelországban születtek alacsonyabb eredmények. A környező országokról az mondható el, hogy Litvániában általában a V4-ekhez hasonló eredmények születtek, Ausztria és Szlovénia a nyugati trendeket követi, Horvátország, Szerbiában és Romániában pedig a gyermekvállalás megítélésében valamivel közelebb áll a Nyugathoz, az utolsó 3 kérdésében viszont távolabb áll tőle, mint a V4-ek. Meg kell azonban itt jegyezni, hogy a Nyugaton belül több kérdésben nagy eltérés van, Hollandia és Svédország szinte minden esetben az Európában kapott értékek egyik végletét adták. Ami az ifjúságot illeti, általában hasonló minták rajzolódnak ki, mint a teljes népességet vizsgálva, ám a gyermekvállalás fontossága úgy tűnik általában enyhén csökken, míg a család témakörén belüli új jelenségek (utolsó 3 kérdés) elfogadottsága nő, a különbségek Európa egyes részei között pedig enyhén csökkennek.

IV.2. Vallás és egyház

Ha az ebbe a témakörbe tartozó értéktérképeket vesszük szemügyre, a következő minta rajzolódik ki: A hívők és a vallást, illetve vallásos nevelést fontosnak tartók száma alapvetően Nyugat-Európában a legalacsonyabb, míg a balkáni államokban, illetve Lengyelországban és Litvániában a legmagasabb. A Közép-Európai államok (beleértve Ausztriát és Németországot is) valahol a két véglet között helyezkednek el, kivétel ez alól a már említett Lengyelország és Csehország, utóbbi valóban Európa egyik legkevésbé vallásos országának tűnik. Közép-Európán belül is nyugatról kelet felé haladva nő ez a szám, bár pl. Szlovénia körülbelül Németországhoz hasonló számokat adott eredményül, vagyis kisebbeket, mint Ausztria, amely közelebb áll Magyarországhoz és Szlovákiához e téren. Az egyházban való bizalom is az előbbihez hasonló mintát követ, ahogy az ifjúság értékei is, viszont látszik, hogy a fiatalok életében általában kevésbé játszik szerepet a vallás.

IV.3. A kisebbségek és a bevándorlók megítélése

A más rasszból származók, bevándorlók, illetve külföldi vendégmunkások megítélése Magyarországon, Szlovákiában és Csehországban jelentősen rosszabb, mint Nyugaton, de a Balkáni államokban tapasztaltnál is rosszabb valamivel. Lengyelország ilyen szempontból kivételes, a fenti kisebbségekkel szemben a lengyelek kifejezetten toleránsnak tűnnek, bár a munkaerőpiacon a többi V4-országhoz hasonló mértékben támogatják a hazaiak előnyben részesítését a bevándorlókkal szemben. A homoszexuálisok megítélésében egyértelmű vasfüggöny-utóhatás mutatkozik, a volt szocialista országokban a homoszexualitás megítélése rosszabb. Ez a tolerancia, mint a neveltetés során elsajátítandó érték megítélésén is mutatkozik enyhébb mértékben.

IV.4. Identitás, nemzeti büszkeség, patriotizmus

Kijelenthető, hogy általában az európai országok állampolgárai azonosulni tudnak, mind az országukkal, mind a kontinenssel, mind a világgal, ahogy az is, hogy általában büszkék a nemzetükre. Vannak persze eltérések, ami bizonyára megmagyarázhatók egy-egy nép történelmével és lélektani sajátosságaival, de ezek most vizsgálatunk tárgya szempontjából nem szignifikánsak. Ahhoz, hogy valakit igazi állampolgárnak tartsanak, az állam rendjének és a törvényeknek a tisztelete Nyugaton enyhén fontosabb, míg nemzeti kultúrával való azonosulás a visegrádi országokban (és Romániában) elvárás valamivel erőteljesebben.

IV.5. Viszonyulás a környezetvédelemhez

Ezen a téren az látható, hogy nincsenek egyértelmű, régiós alapú minták. Európa minden részén vannak országok, ahol fontosabb, és olyanok is, ahol kevésbé fontos a környezetvédelem. Nagyon halványan azért itt is felsejlik egy nyugat-kelet-tengely az alapján, hogy nyugaton talán kissé nagyobb arányban tartják fontosnak, de a helyzet egyáltalán nem egyértelmű. Ami biztos, hogy a fiatalok komolyabban veszik ezt a kérdést, körükben fontosabb a környezetvédelem.

IV.6. A politika megítélése és bizalom a nemzetközi politikai intézményekben

Ami a politika iránt való érdeklődést illeti, a vasfüggöny-utóhatás itt is erőteljesen mutatkozik, az egykori keleti blokk országaiban még mindig kisebb érdeklődés övezi a politikát. A demokrácia pozitív megítélésében viszont nincs nagy különbség, különösen Magyarország és Lengyelország áll közel e téren a nyugati országokhoz. Az EU és az ENSZ megítélésében viszont se a V4-ek, se úgy általában az európai országok nem egységesek.

V. Kutatási eredmények/2. - Választási eredmények és pártviszonyok vizsgálata és a kutatási eredmények elemzése az egyes országokban

Kutatásom második részében a választási eredményeket és pártviszonyok alakulását vizsgáltam a V4-országokban az elmúlt 30 évben. Ezeket a következőkben az egyes országok esetében eltérő részletességgel fogom bemutatni, ahhoz igazodva, hogy milyen, a kutatási kérdések szempontjából releváns tanulságok vonhatók le az adott ország sajátosságaiból. Illetve az egyes országok bemutatásakor fogok részletesebben kitérni az EVS-eredmények elemzésére, hátterük feltárására is.

V.1. Politikai viszonyok a Visegrádi Csoport országaiban – bevezető áttekintés

Az már egy EVS-térképből is kiderül, és a választási eredmények is alátámasztják, hogy a Visegrádi Csoport országaiban erősebb és népszerűbb a jobboldal. Ezt az alábbi, a különböző politikai oldalak által a hatalomban eltöltött időt összefoglaló felsorolás is alátámasztja:

○ Lengyelo.:	○ Szlovákia:
Kereszténydem./lib. (jobbköz.): 17 év	Jobbo.: 18
Kereszt. konz. (jobb.-szélsj.): 6	Balo.: 10
Szocdem. (balk.): 7	
○ Cseho.:	○ Magyaro.:
Liberális-konzervatív (jobb.): 13	Jobbo.: 18
Szocdem (balk.): 12	Balo.: 12
Centrista (közép-jobbk.) 3	

Jelen pillanatban is a kitűnő V4-együttműködést megindokolja az a tény, hogy mind a 4 országban jobboldali vagy centrista kormány van hatalmon.

Politikai szempontból jól párhuzamba állíthatók a cseh és a szlovák, illetve a lengyel és a magyar politikai folyamatok. Csehszlovákia két utódállamában a 2010-es évek második feléig nagyjából azonos pártok váltották egymást, majd egy új szín tűnt fel a politikai palettán, akiknek a választók bizalmat szavaztak, miután feltehetőleg kiábrándultak az addigi politikai erőkből. Mindkét új párt jellemzője a populizmus és az Európa-pártiság, de míg a cseh ANO 2011 inkább centrista, konzervatív-liberális, addig a szlovák OL'ANO jobbközép, kereszténydemokrata.

Magyarország és Lengyelország között párhuzamot leginkább a két legnagyobb politikai párt/oldal közötti megosztottság jelenlegi élessége és jellege (egy erős párttal áll szemben egy koalíció) miatt lehet vonni. Azzal a különbséggel, hogy míg hazánkban ez a jobboldal és a baloldal, addig Lengyelországban a keresztény-konzervatív jobbközép-szélsőjobb párt és a liberális demokrata, jobboldali-centrista koalíció szembenállását jelenti. (Lengyelországban a baloldal kevésbé kapott teret.) Amit még meg kell jegyezni, hogy mindkét országban erős a politikai szembenállás területi jellege, bár míg Magyarországon ez csupán a város-vidék ellentétre korlátozódik, addig Lengyelországban ez országrészek közti ellentétben is megjelenik.

Amit mindezek alapján a társadalmi értékekről megállapíthatunk, az az, hogy V4-szinten valószínűleg többen vannak azok, akik inkább konzervatívan gondolkodva a hagyományos, keresztény-nemzeti értékek mellett teszik le a voksukat, de látnunk kell a liberális értékek, a korrupcióellenesség és a hagyományos pártokkal szembeni szkepticizmus országonként eltérő mértékű jelenlétét is, amely azért rávilágít az országok társadalmainak politikai preferenciái közti különbségekre.

V.2. Szlovákia

A szlovák politikai rendszer fontos jellemzője, az országban egy arányos választási rendszer működik, amiben ráadásul a pártok kizárólag országos listát állíthatnak és a mandátumok kiosztása is országos szinten történik, azonban lehetőség van preferenciális szavazásra. E rendszer előnye, hogy jól tükrözi *„viszonylag jól tükrözi egy-egy társadalom összetett jellegét, illetve a benne meghúzódó vallási, nemzetiségi, kulturális, mentális és politikai törésvonalakat”*. Ez igen fontos, mivel Szlovákia egy *„kulturálisan és társadalmilag fragmentált”* ország, erős regionális tagoltsággal.¹⁸ Az ország kormányformája pedig parlamentáris köztársaság (ahol az egyes miniszterek is elmozdíthatók bizalmatlansági indítvány elfogadása esetén). Mindez egy meglehetősen instabil politikai rendszert eredményez, ahol *„nagy a parlamenti pártok fluktuációja”*¹⁹. Sokatmondó, hogy *„2020-ban a szavazatok mintegy 70%-át, a mandátumoknak pedig közel 75%-át olyan pártok szerezték meg, amelyek legfeljebb alig 10-11 éves múltra tekintenek vissza. Az is beszédes tény, hogy a jelenleginélgy kormánypárt mindegyike az elmúlt 10-11 év „terméke”, és „átlagéletkoruk” is alig 6 év.”*²⁰ A szlovák politikára jellemző, hogy miközben ezt a dolgot készítettem (2020

¹⁸ Halász, Iván (2016): A 2016. évi szlovák parlamenti választások. in: Parlamenti Szemle 2016 Nr. 1., pp. 101-105..

¹⁹ Halász, 2016, pp. 105.

²⁰ Horváth, Attila (2020): Csak a változás állandó. in: REGIO Vol. 28. (2020) Nr. 2. 169–201.

novembere óta dolgozom rajta), már változás történt a kormányfői poszton. Az mindenképpen elmondható ezek alapján, hogy Szlovákia olyan jellegű jogállamisági kérdésekben biztosan nem kerül az EU keresztüzébe, mint Magyarország, vagy Lengyelország, hiszen egy párt csak nagyon nehezen tudna erős és centralizált hatalmat kiépíteni. (Még a sokat kritizált Vladimír Mečiar miniszterelnök (lásd lejjebb) sem tudott teljhatalmat gyakorolni, mert bizonyos szinten az ő kezét is kötötték a koalíciós partnerek.)²¹

Csehszlovákia 1993. január 1-jén bomlott fel. Utódállamai, a Cseh Köztársaság és a Szlovák Köztársaság szinte minden téren (terület, lakosság, nyersanyagok, ipar, stb.) 2:1 arányban örökölték, ez Szlovákiát komoly kihívás elé állította és jelentős belső feszültségeket gerjesztett, hiszen már maga a különválás kérdése is heves viták tárgya volt. Az ország helyzetét nehezítette, hogy 1994 és 1998 között Vladimír Mečiar (második,) autokratikus jellegű miniszterelnöksége alatt az ország lemaradt régiós versenytársaihoz képest a gazdasági felzárkózásban, illetve az EU és a NATO felé vezető integrációs úton²². Mečiar kormányzását a demokratikus folyamatok háttérbe szorítása, reprivatizációs visszaélések és nagy botrányok fémjelezték, amelyek némelyike ráadásul feltételezett politikai indítékú emberrablás és gyilkosság miatt robbant ki. Mečiar a rendszerváltoztatás előtt a csehszlovák kommunista párt tagja volt, 1991-ben alapított pártja, a HZDS (Demokratikus Szlovákiáért Mozgalom) pedig számos erőforrást megörökölt a feloszlott kommunista párt szlovák részétől. Kommunista múltja ellenére viszont jobboldali, (néha szélsőségesen) nacionalista irányvonal és retorika jellemezte politikáját, ami heves magyarellenességben is megnyilvánult. Mindezek jelentős negatív nemzetközi visszhangot keltettek, és hozzájárultak a V4-kooperáció szüneteléséhez ebben az időszakban. Bár a következő választásokat is a HZDS nyerte meg, kormányra azonban egy mérséklet jobbközép koalíció került. 1998-ban így véget ért a mečiarizmus időszaka, és Mikuláš Dzurinda két miniszterelnöki ciklusa alatt jelentős és fontos reformokat hajtott végre. Bár Szlovákiát még gyengének találták 1999-ben a NATO-ba való felvételhez, azonban az EU-s csatlakozása a többi visegrádi országhoz hasonlóan megvalósult 2004-ben, a nagy keleti bővítés során (ebben az évben a NATO-hoz is csatlakozhatott). A szlovák gazdaság ebben az időszakban állt arra növekedési pályára²³, ami lehetővé tette, hogy 2009-től Szlovákia az euróövezet tagjává válhasson. Időközben 2006-ban Robert Fico és pártja a baloldali Smer vezetésével alakult kormánykoalíció. A Smer egy baloldali populista hangot ütött meg, szintén

²¹ Haughton, Tim (2002): Vladimír Meciar and his Role in the 1994-1998 Slovak Coalition Government. in: EUROPE-ASIA STUDIES, Carfax Publishing flif Taylor & Francis Group Vol. 54, No. 8, 2002, 1319-1338

²² ugyanott

²³ ebben jelentős szerepe volt Ivan Mikloš pénzügyminiszternek (hivatalban 2002-2006 és 2010-2012)

nacionalizmussal keverve. Egy kétéves (2010-12) megszakítással 2020-ig ők voltak a kormánykoalíció legjelentősebb pártja, sőt 2012 és 2016 között egypárti kormánnyal irányították az országot. Népszerűségüket azonban kikezdték a korrupciós botrányok, és az oligarchák köreivel való összefonódás. Fico kormányfő bukását a 2018-as Kuciak-gyilkosság körüli botrány okozta, amely újabb jelentős pofon volt a Smer-nek.

A hagyományos pártok megrendülésével²⁴ párhuzamban Szlovákiában jól megfigyelhető és kiemelt jelentőségű az új (és egyben újszerű) pártok megjelenése és megerősödése²⁵. Ezek egyik része olyan, amelyet hagyományos pártokból kilépő politikusok alapítanak azzal a céllal, hogy olyan értékekhez térjenek vissza, amit az adott hagyományos párt elhagyott. Szlovákiában ilyen (volt) a Magyar Közösség Pártjából kilépő Bugár Béla által alapított, a szlovákok és magyarok békés egymás mellett élését szorgalmazó Most-Híd, amely 2010 és 2020 között rendelkezett parlamenti frakcióval.^{26,27} Ide tartozik a 2018-2020 között Smer-színekben miniszterelnök Peter Pellegrini által alapított új párt is, amelynek növekvő népszerűsége bizonyítja, hogy a szlovákok körében továbbra is van igény a baloldali-populista hangra. Az új pártok egy másik típusa, amelyeket egy befolyásos üzletember alapít és vezet, ilyen Pavol Rusko ANO-pártja, a Richard Sulík-féle, jelenleg is kormányon levő SaS (Szabadság és Szolidaritás)²⁸ illetve Boris Kollár közszereplő-üzletember Egy Család Vagyunk-pártja is²⁹. Tulajdonképpen ide sorolhatnánk a jelenlegi kormánykoalíció legnagyobb pártját az OL'aNO(-Nova)-t is, hiszen vezetője, Igor Matovič eredetileg egy nagyszombati médiavállalkozó, azonban ez a párt inkább az új pártok egy harmadik csoportját képviseli. Ez a harmadik csoport a „pártellenes pártok” csoportja, olyan politikai formációké, amelyek magukat az „egyszerű emberek és független személyiségek”³⁰ szószólóinak tekintik, deklaráltan a hagyományos pártrendszeren kívül kívánnak működni és ellenzik a politikusok kiváltságos szerepét.³¹ E mozgalmak alapelvei párhuzamba állíthatók Václav Havel „anti-politikus politika fogalmával

²⁴ Ez látszik a Smer esetében, de hasonló gyengülést és pozícióvesztést szenvedett el a jobbközép SDKÚ-DS is, aminek színeiben Mikuláš Dzurinda miniszterelnök volt. Utóbbi párt 2010-2012 között egy jobboldali koalíció vezető ereje volt, ami azonban 2012-ben megbukott.

²⁵ Žuborová, Viera (2015): NEWCOMERS IN POLITICS? THE SUCCESS OF NEW POLITICAL PARTIES IN THE SLOVAK AND CZECH REPUBLIC AFTER 2010?. in: Baltic Journal of Law & Politics, Vol. 8, Nr. 2 (2015): 91–111, pp. 91.

²⁶ 2020-ban azonban kiesett a parlamentből, mivel tagja volt a 2016-2020-as Smer-vezette koalíciónak és ez jelentősen visszavetette népszerűségét.

²⁷ Žuborová, 2015, pp. 94-95.

²⁸ ugyanott, pp. 96-98.

²⁹ Halász, 2016, pp. 97.

³⁰ Ahogy az OL'aNO párt nevében is áll.

³¹ Žuborová, 2015, pp. 98-99.

is. Ami „„alulról jövő” politika, a népek politikája, nem pedig az apparátusé”.³² Ahogy már említettem, a 2020-as választások győztese és a megalakuló kormánykoalíció legnagyobb pártja, az Igor Matovič vezette OL’ANO(-Nova) ebbe a csoportba tartozik. Nem véletlen, hogy egyik fő kampányígéretük a korrupció elleni küzdelem volt, amelynek betartására kormányra kerülésük után jelentős lépéseket is tettek. A szlovák Nemzeti Bűnüldözési Ügynökség (NAKA) számos, az előző kormányok idején jelentős pozíciót betöltő személyt vett őrizetbe a 2020-as év folyamán.

Mindeközben, a Smer gyengülésével párhuzamosan egy liberális irány is megerősödött a szlovák politikában, ennek példája Zuzana Čaputová köztársasági elnökké választása 2019-ben, bár a Progresszív Szlovákia párt, amelynek Čaputová tagja volt, a 2020-as választásokon nem tudott bejutni a szlovák törvényhozásba. Amelyben 2016 óta viszont jelen van egy kimondottan szélsőjobboldali, nacionalista és magyar- illetve egyéb kisebbségellenes párt, a Marian Kotleba vezette Néppárt – A Mi Szlovákiánk. Bár aggasztó jelenség, hogy a 2016-os választásokon meglepően jól szerepelt (különösen egyes régiókban) az első szavazók körében³³, azonban az összes többi párt egységes abban, hogy ezt a pártot politikai elszigeteltségben tartásák. Szlovákiában a 2010-es években már alacsonyabb volt a magyarellenesség, mint a rendszerváltás környékén, azonban még mindig többen érznek bizalmatlanságot (37%), mint bizalmat (30%) a magyarok irányában.³⁴

Ami a Visegrádi Csoport megítélését illeti, az Szlovákiában magasan a legjobb a tagállamok közül. A közvéleménykutatásban 2015-ben válaszadó szlovákok 70%-a tartja „értelmesnek és fontosnak” a visegrádi együttműködést, 54%-uk pedig tisztában van azzal, hogy miben áll ez a kooperáció. A Visegrádi Csoportot illető közfigyelem ráadásul változatlan 2001-hez képest.³⁵ Ennek háttérében az állhat, hogy Szlovákia az egyetlen a V4-országok közül, amely a mindhárom másik országgal határos. Mivel pedig a legkisebb lakossággal és gazdasággal rendelkezik, kiemelten fontos számára, hogy érdekeit hatékonyabban tudja érvényesíteni a nemzetközi szinten, ha a Csoport többi országával együtt lép fel.³⁶ Fontos még hangsúlyozni, hogy a Szlovákia és Csehország között továbbra is nagyon sok a kapcsolat, ez egy fontos pillér a V4-en belül.³⁷ Ami érdekes, hogy a visegrádi országok közül Szlovákiában a legjobb

³² Havel, Václav (...): Anitpolitikus politika. in: Létünk. Vol. 3-4. Nr. 8., pp. 526.

³³ Halász, 2016, pp. 97.

³⁴ Gyárfášová, Ol’ga – Mesežnikov, Grigorij (2016): 25 Years of the V4 as Seen by the Public. Institute for Public Affairs, Bratislava. pp. 19-21.

³⁵ ugyanott pp. 5-6

³⁶ uo. pp. 9.

³⁷ uo. pp. 19-21., 24-28.

Oroszország megítélése, ráadásul jobb, mint az Amerikai Egyesült Államoké. Ez talán egyrészt a NATO-csatlakozás körüli bonyodalmakkal magyarázható, másrészt pedig azzal, hogy a visegrádi országok jelenleg államalkotó népei közül a 20. századig a szlovák volt az egyedüli, amely soha nem rendelkezett önálló államisággal, és mint ilyen, természetes, hogy közel érezte magát a legnagyobb és legerősebb, ráadásul más szláv népek támogatásában érdekelt szláv államhoz, Oroszországhoz.³⁸

Érdekes megfigyelni Szlovákia esetében az EVS eredmények között azt, hogy a V4-ek közül ők bíznak leginkább a parlamentjükben, ami egy parlamentáris kormányformájú államnál nem meglepő. A szlovákok bizalma az Európai Unióban is a legmagasabb a V4-ek közül (55%), míg az ENSZ-ben is ugyanilyen arányban bíznak. Ez valószínűleg ugyanazzal magyarázható, mint a V4-es együttműködés fontosnak értékelése és a belé vetett bizalom.

V.3. Csehország

A csehek esetében a pánszláv gondolat soha nem volt olyan erős, mint Szlovákiában, valószínűleg az évszázados múlta visszanyúló önálló államiság miatt, és bár az Osztrák-Magyar Monarchiában nem voltak államalkotó nemzet, jelentős kulturális és nyelvi egységet alkottak, ráadásul legnyugatibb szláv népként. Ahogy Milan Kundera is írja híres esszéjében, *„a cseheknek ezer évig egyáltalán nem volt közvetlen kapcsolatuk az oroszokkal. A nyelvrokonság ellenére a csehek és az oroszok soha nem ugyanabban a világban osztoztak, sem ugyanabban a történelemben, sem ugyanabban a kultúrában.”*³⁹ A szlovákokkal való jó kapcsolat azonban kölcsönös, a közös államban élés öröksége nyilvánvaló nyomot hagyott a rokoni, baráti és ismerősi kapcsolatok terén, a turisztikai és kultúrafogyasztási szokásokban, és egyfajta általános hasonlóságérzetben is, és természetesen a két állam lakói egymás iránt vannak a legnagyobb bizalommal és egymást tekintik a legfőbb szövetségesnek más államok közül.⁴⁰

A cseh politika abból a szempontból kiszámítható volt a 2013-as (előrehozott) választásokig, hogy Csehszlovákia különválása óta két nagy, „tradicionális” párt, a jobbközép ODS (Polgári Demokrata Párt) és a balközép ČSSD (Cseh Szociáldemokrata Párt) voltak a két legerősebb párt, amelyek (illetve az általuk vezetett koalíciók) egymást váltogatták a hatalomban vagy

³⁸ Gyárfášová – Mesežnikov, 2016, pp. 22-23.

³⁹ Kundera, Milan (1984): The Tragedy of Central Europe. in: New York Review of Books Vol. 31, Nr. 7 – saját fordítás az esszé 5. oldaláról (Edmund White angol fordítása alapján) – *„the Czechs, for a thousand years, have never had any direct contact with Russia. In spite of their linguistic kinship, the Czechs and the Russians have never shared a common world: neither a common history nor a common culture.”*

⁴⁰ Gyárfášová – Mesežnikov, 2016, pp. 15-28.

éppen egymással szövetségre lépve kormányoztak. Azt egyikről sem lehet elmondani, hogy ebben az egész időszakban egyetlen személy határozta volna meg irányvonalukat, azonban két nagyformátumú vezető mindenképpen kiemelendő. Az ODS alapítója és sokáig elnöke Václav Klaus, aki 1992 és 1998 között miniszterelnök, 2003 és 2013 között pedig a Cseh Köztársaság elnöke volt.⁴¹ A ČSSD vezéralakja pedig Miloš Zeman, aki 1998-2002 között volt miniszterelnök, 2013-tól pedig napjainkig köztársasági elnök. Sajátosság, hogy miközben e két párt egymás riválisa volt, tudtak hatékonyan együttműködni, köszönhetően egyebek mellett, a két fenti politikus közti jó kapcsolatnak. A politikai erőviszonyok feltérképezéséhez hozzá kell tenni, hogy az 1992-1996-os parlamenti ciklusban (amely alatt a különválás megtörtént) még a KSČM, Csehország és Morvaország Kommunista Pártja volt a második legerősebb párt a cseh törvényhozásban. Ez a párt, amely az egyetlen olyan egykori állampárt a régióban, amely nem hagyta el a kommunista jelzőt a nevéből, a rendszerváltás után az új törvényeknek megfelelően programot változtatva folyamatosan jelen van a cseh törvényhozásban, és gyakorlatilag egy biztos szavazóbázissal rendelkezik. A többi politikai erő sokáig elszigeteltségben tartotta, ezzel egyébként hozzájárulva ahhoz, hogy népszerűsége megmaradjon, több cikluson át harmadik legerősebb párt volt.⁴² 2017-ben viszont a kormánykoalícióba is bekerült. 2010 körülől Csehországban is megfigyelhető az a folyamat, mint Szlovákiában, hogy új és egyben újszerű pártok jöttek létre és váltak egyre népszerűbbé. Ilyen Karel Schwarzenberg pártja, a TOP 09, az Andrej Babiš ANO 2011-e, de a 2010-es évtized folyamán olyan, még formabontóbb formációk is születtek, mint a Tomio Okamura-féle ÚSVIT (Közvetlen Demokrácia Hajnala, később SPD, Szabadság és Közvetlen Demokrácia), vagy a Kalózpárt⁴³. A 2017-es választás első négy helyezettje közül három, az ANO 2011, a Kalózpárt és az SPD, ez utóbbiak közül kerül ki. Mindebből látszik, hogy a választók jelentős része itt is a formabontó, a hagyományos pártokkal szembehelyezkedő, sok esetben populista erők felé fordul.

Ami az EVS-eredményeket illeti, ott az látszik, hogy a legtöbb kérdésben a csehek állnak a legközelebb az egykori Vasfüggöny nyugati oldalán levő országok társadalmaihoz a visegrádi országok közül, például a csehek a leginkább liberálisak a válás, az abortusz, vagy a mesterséges megtermékenyítés tekintetében. A Nyugathoz hasonlóság fő oka történelmi-földrajzi. Csehország a legnyugatabbra fekvő visegrádi állam, földrajzilag is tehát a legközelebb esett és esik a nyugati eszmeáramlatokhoz. Ráadásul a középkortól kezdve először a Német-római, majd pedig a Habsburg Birodalom része, tehát államiságában is kötődött a

⁴¹ Václav Klaus hivatalos honlapja, <https://www.klaus.cz/clanky/2470>

⁴² Čermáková, Martina (2013): Elections: What's on the menu. in: Prague Daily Monitor, Prága

⁴³ Žuborová, 2015, pp. 91-102.

Nyugathoz. Érdekesség, hogy a vallásosság mennyivel kevésbé jelentős, mint akár a V4-ek, akár úgy általában Európa más országaiban. Csehország valóban a világ egyik legkevésbé vallásos országa, azonban ennek is történelmi okai vannak. A huszitizmus erőszakos felszámolása, majd aztán a jelentős vallási háttérrel is bíró harmincéves háború borzalmai egyszerűen „elvették a csehek kedvét a vallástól”. A katolicizmus ráadásul a Habsburgok sajátja volt, és mint ilyen, 1620 (vagyis a csehek minden autonómiájának felszámolása) után természetes, hogy a csehek szembehelyezkedtek vele. Azonban, a Nyugat-közelségének és az előrehaladott városiasodásnak is köszönhetően erős polgári öntudattal rendelkező társadalom jött létre, amely azonban egyfajta „nemzeti összezárást” is eredményezett. Ezzel magyarázható, hogy míg (véltetően a társadalom erősítése érdekében) a csehek érzik a legfontosabbnak, hogy gyermeket adjanak a hazának, de közben a csehek tűnnek az idegenekkel szemben a legkevésbé toleránsnak a sok tekintetben liberális nyugati értékrend ellenére. Az pedig, hogy a csehek bíznak a V4-ek közül messze a legkevésbé a nemzetközi intézményekben, szintén a Habsburg Birodalmon, majd aztán a Monarchián belüli rossz tapasztalatokkal és a nemzeti öntudattal magyarázható.

V.4. Lengyelország

A Visegrádi Négyeken belüli másik tengelyt Lengyelország és Magyarország alkotja, számos hasonlóság figyelhető meg a két ország között. Erről sokaknak eszébe juthat a lengyel-magyar barátság, ami bár létező jelenség, de azért meg sem közelíti a csehek és a szlovákok közötti kapcsolat szintjét, sőt a gazdasági, turisztikai és egyéb kapcsolatok terén is számos helyen erősebb például a lengyel-cseh kapcsolat, mint a lengyel-magyar, ennek valószínűleg földrajzi okai vannak. A lengyelek számára egyébként maga a visegrádi együttműködés sem olyan fontos, és nem övezi akkora közfigyelem, mint a másik három országban. A V4 fontosságának érzete, illetve a figyelem mértéke ráadásul csökkent 2001 és 2015 között. Ennek magyarázata lehet az, hogy Lengyelország területileg, népességében és gazdaságilag is a legnagyobb a visegrádi országok közül, jelentős erőt képvisel a régióban, így önmagában is könnyebben tudja érvényesíteni az érdekeit.⁴⁴ Azonban a régiós tudat megvan a lengyelekben is, mivel ők azok, akik a legmegbízhatóbb országokként a 3 másik visegrádi országot jelölték meg első helyen. Minden bizonnyal a történelmi élmények következménye az, hogy a lengyelek tartanak leginkább az oroszoktól és bíznak meg leginkább az USA-ban.^{45,46}

⁴⁴ Gyárfášová – Mesežnikov, 2016, pp. 9-11.

⁴⁵ ugyanott pp. 22-23.

⁴⁶ Kundera, 1984, pp. 5.

Lengyelországban nagyon jelentős a vallás, ezen belül is a katolicizmus szerepe. Árulkodó, hogy ezen még a kommunista uralom alatt eltöltött évek sem tudtak változtatni. A lengyelek valószínűleg a vallásosság miatt nyitottabbak az etnikai kisebbségek felé, azonban az abortusz a válás és a homoszexualitás kérdésében emiatt képviselnek konzervatívabb álláspontot.

A lengyel politika sajátossága, hogy bár néhány évig volt baloldali kormánya az országnak, a fő szembenállás leginkább a szélsőjobboldali PiS (Jog és Igazságosság) és a liberális-konzervatív koalíció között figyelhető meg. E két politikai csoportosulás támogatói között jelentős szakadék van, a lengyel társadalom erősen polarizált. A jelenlegi lengyel kormányt (PiS) kritikusai szélsőjobboldali túlkapásokkal vádolják, amilyen például az abortusztörvény, de a média függetlenségét is sokan veszélyben látják az országban. A lengyel gazdaság azonban jó állapotban van és fejlődik, ez az eredmény számos szavazót a jelenlegi kormány támogatására indíthat.

V.5. Magyarország

Hasonló kritikákat a 2010 óta Magyarországon hatalmon lévő Fidesz és a magyar miniszterelnök, Orbán Viktor is kap kül- és belföldről egyaránt. A választási rendszer 2014-es átalakításával egy még inkább a többségi elem felé mozduló választási rendszer született, ami bár stabil kormányzást tesz lehetővé, de megnehezíti új pártok megjelenését, és egyre inkább kétpólusúvá teszi a magyar politikai palettát. A magyar társadalom politikai téren igazából már a rendszerváltás óta mélyen megosztott. Ez a megosztottság mostanra leginkább egy kormánypárti-nem kormánypárti szembenállássá alakult át. A kormányt kritikusai teljhatalom kiépítésére irányuló kísérletekkel, korrupcióval, és a jogállamiság elveinek megsértésével vádolják. A FreedomHouse nemzetközi szervezet Magyarországot már jelenleg a hibrid rezsim kategóriába sorolja. Bár emellett az EU-beli 7-es cikk szerinti eljárás is folyamatban van, azonban komoly szankciókkal még nem kellett szembenéznie a magyar kormánynak. A gazdasági eredmények Magyarországon is jók, emellett az a karakteres álláspont, amit Orbán Viktor az Európai Unió politikai életében képvisel, vagyis Brüsszel felsőbbrendűségének elutasítása, az európai kultúra, a keresztény hagyományok védelme, Magyarországon és európai szinten is számos támogatót szerzett.

V.6. Politikai trendek általánosan

A Visegrádi Négyek politikai élete a rendszerváltozás utáni első 20 évben szembetűnő hasonlóságot mutatott. A jobboldalnak és a baloldalnak is megvolt(ak) a maga hagyományos pártjai, amelyek egymást váltották a hatalomban. 2010 körülől kétféle tendencia figyelhető meg. Az első, amely inkább Szlovákiában és Csehországban érezteti a hatását, a régi,

hagyományos pártok fokozatos térvesztése a feltörekvő, gyakran populista erőkkel szemben, amelyek megpróbálják magukat az átlagemberek szószólóiként bemutatni, és szembehelyezkednek a hagyományos pártrendszeren belüli politizálással. Mivel minél többeket akarnak megszólítani, általában nem pozicionálják magukat szükségszerűen a bal-jobb tengelyen, nem kötelezik el magukat egyik oldal felé sem. Általában valóban centristaként, de számos esetben azonban inkább jobboldaliként lehetne őket besorolni, miközben azért egy jelentős liberális irány is megjelenik. Az, hogy ez a megújulási folyamat a pártrendszeren belül végbe tud menni, jelentős részben köszönhető a cseh és a szlovák választási rendszer sajátosságainak, leginkább arányos jellegének. Mivel Lengyelországban és Magyarországon más típusú, sokkal inkább többségi a választási rendszer, ez is akadályozza az ilyen új politikai erők megjelenését. A társadalom is sokkal polarizáltabb, ezért nem meglepő, hogy két nagy blokk harca határozza meg a politikát. Magyarországon 2010, Lengyelországon pedig 2015 óta konzervatív, erőteljesen jobboldali kormány van hatalmon. Ezek a kormányok kitűnő kapcsolatban állnak egymással, és az EU-val szemben is kiállnak egymás mellett. Magukat illiberális erőkként határozzák meg, és bár retorikájukban mindenképpen kitartanak a demokratikus értékek mellett, számos szakértő szerint háttérbe szorítják a demokratikus folyamatokat. Ellenzik az univerzalizmust, és az önrendelkezés fontosságát hirdetik, az önálló, erős nemzetek Európája mellett szállnak síkra. Gyakran vádolják a Nyugatot, illetve az azt szemükben gyakran megtestesítő Brüsszelt képmutatással, álszentséggel, és elutasítják, ha a demokrácia mibenlétéről akarják kioktatni őket.

VI. Összegzés

A kapott eredmények igazolják a hipotézist. Bár sok a hasonlóság V4-országok társadalmi értékei és politikai folyamatai között (pl. gyermekvállalás fontossága, bevándorlás elutasítása, (jobboldali) populizmus jelenléte a politikában, stb.) vannak jelentős különbségek is (vallás megítélése, tolerancia mértéke, jobboldali vs. liberális konzervativizmus, stb.) Mindeközben a régió a legtöbb érték megítélésében nem tér el feltűnő mértékben a környező országoktól, viszont azt sem mondhatjuk, hogy egy-egy ország feltűnően sok kérdésben nagyon közel állna a V4-ek társadalmi álláspontjához. Amennyiben feltételezzük, hogy az együttműködés fenntartásában az érdekek mellett az értékbeli hasonlóságok is fontos szerepet játszanak, úgy ezek alapján a V4-es együttműködésnek van jövője. Bár abban az esetben, ha valamelyik országban baloldali, esetleg erőteljesebben liberális kormány kerülne hatalomra (ami az értékek alapján azért nem kizárható), lehet, hogy lennének együttműködési nehézségek. A Csoport

politikai jellegű további elkülönülése és intézményesülése nem várható, mert a következő generációk értékrendje úgy tűnik, hogy Európa-szerte lassan, de közeledik egymáshoz.

Budaörs, 2021. 04. 12.

VII. Irodalomjegyzék

- A visegrádi csoport története, itt: A Visegrádi négyek hivatalos honlapja (2020), International Visegrad Fund, Bratislava. Online elérhető itt: <http://www.visegradgroup.eu/tortenelem> (letöltés ideje: 2021. 01. 08.)
- Az Európai Unió egyik alapvető célja a V4-ek megosztása, 2020. 06. 13., Híradó.hu, online elérhető itt: <https://hirado.hu/belfold/cikk/2020/06/13/video-az-europai-unio-egyik-alapveto-celja-a-v4-ek-megosztasa> (Letöltés ideje: 2020. 11. 24.)
- Braun, András (2019): Tizenöt évvel a csatlakozás után: a V4-ek és az EU - 1. rész. Antall József Tudásközpont, Budapest. online elérhető itt: <https://ajtk.hu/hu/kutatas/kutato-blog/tizenot-evvel-a-csatlakozas-utan-a-v4-ek-es-az-eu-1-resz> (Letöltés ideje: 2020. 11. 24.)
- European Values Study (2020): Atlas of European Values. Tilburg University, Department of Sociology, Tilburg. online elérhető itt: <https://www.atlasofeuropeanvalues.eu/> (letöltés ideje: 2021. 01. 08.)
- Nyilatkozat a Cseh és Szlovák Szövetségi Köztársaság, a Lengyel Köztársaság és a Magyar Köztársaság együttműködéséről az európai integráció útján (Visegrádi Nyilatkozat) (1991). Visegrád, online elérhető itt: <http://www.visegradgroup.eu/tortenelem>
- Perényi, Zsigmond – Remete, Balázs (2018): V4 – Visegrád az EU-n belül. in: Balaskó, Angéla (szerk.): A Visegrádi Négyek jelentősége, struktúrája és értékei: pp. 34-51. Külügyi és Külgazdasági Intézet, Budapest. Online elérhető itt: https://kki.hu/assets/upload/V4_konyv.pdf (Letöltés ideje: 2020. 11. 24.)

- Statement of the Visegrád 4 countries on 14th of December 2017, MTI, online elérhető itt: <https://eu-brusszel.mfa.gov.hu/usa/news/jelentos-oesszeggel-tamogatjak-a-visegradi-orszagok-a-libiai-hatarvedelmet> (Letöltés ideje: 2020. 11. 24.)
- Tulok, Péter (2018): A Visegrádi Együttműködés eredete, a hármas királytalálkozó jelentősége a középkorban, in: Balaskó, Angéla (szerk.): A Visegrádi Négyek jelentősége, struktúrája és értékei: pp. 5-19. Külügyi és Külgazdasági Intézet, Budapest. Online elérhető itt: https://kki.hu/assets/upload/V4_konyv.pdf (Letöltés ideje: 2020. 11. 24.)
- Zsinka, László (2018): Európa felemelkedése. Typotex, Budapest, pp. 60., 215-229.
- Houghton, Tim (2002): Vladimir Meciar and his Role in the 1994-1998 Slovak Coalition Government. in: EUROPE-ASIA STUDIES, Carfax Publishing flif Taylor & Francis Group Vol. 54, No. 8, 2002, 1319-1338
- Žúborová, Viera (2015): NEWCOMERS IN POLITICS? THE SUCCESS OF NEW POLITICAL PARTIES IN THE SLOVAK AND CZECH REPUBLIC AFTER 2010?. in: Baltic Journal of Law & Politics, Vol. 8, Nr. 2 (2015): 91–111
- Demeter, Márton (2018): Propaganda against the West in the Heart of Europe: A masked official state campaign in Hungary. Central European Journal of Communication Vol. 1. Nr. 2.: 177–197.
- Havel, Václav (1989): Anitpolitikus politika. in: Létünk. Vol. 3-4. Nr. 8., pp. 513-528. online elérhető itt: http://adattar.vmmi.org/cikkek/4286/letunk_1989.3-4_08_vaclav_havel.pdf (letöltés ideje: 2021. 04. 11.)
- Halász, Iván (2016): A 2016. évi szlovák parlamenti választások. in: Parlamenti Szemle 2016 Nr. 1., pp. 93-112. online elérhető itt: <https://parlamentiszemle.hu/wp-content/uploads/2017/09/parlamentiszemle-parlamentiszemle-20161-lapszam-1601kit1-halasz-szlovak-valasztasok.pdf> (letöltés ideje: 2021. 04. 11.)
- cia.gov, The World Factbook (2021), online elérhető itt: <https://www.cia.gov/the-world-factbook> (letöltés ideje: 2021. 04. 11.)
- Horváth, Attila (2020): Csak a változás állandó. in: REGIO Vol. 28. (2020) Nr. 2. 169–201., online elérhető itt: <http://mfi.gov.hu/wp-content/uploads/2020/08/312-439-2-PB.pdf> (letöltés ideje 2021. 03. 01.)

- Kundera, Milan (1984): The Tragedy of Central Europe. in: New York Review of Books Vol. 31, Nr. 7
- Václav Klaus hivatalos honlapja, <https://www.klaus.cz/clanky/2470> (letöltés ideje 2021. 04. 12.)
- A teljes „Választási eredmények” és pártviszonyok elemzése bekezdéshez a Wikipédia különböző nyelvű oldalait használtam fel, mert itt voltak leginkább elérhetőek (a kutatásom szempontjából felhasználható módon) az egyes országok választási eredményei, és a jelenleg kormányzó pártokról szóló információk. Az adatok forrásai, vagy az azokhoz történő átirányítás az egyes oldalak alján található. A felhasznált oldalak online elérhetőek a következő helyeken, letöltésük ideje egységesen 2021. 01. 08.:

https://pl.wikipedia.org/wiki/Premierzy_Polski

https://hu.wikipedia.org/wiki/Szlov%C3%A1kia_korm%C3%A1nyf%C5%91inek_list%C3%A1ja

https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_prime_ministers_of_the_Czech_Republic

https://hu.wikipedia.org/wiki/Magyarorsz%C3%A1g_korm%C3%A1nyf%C5%91inek_list%C3%A1ja

https://hu.wikipedia.org/wiki/Jog_%C3%A9s_Igazs%C3%A1goss%C3%A1g

https://hu.wikipedia.org/wiki/Egyszer%C5%B1_Emberek_%C3%A9s_F%C3%BCggetlen_Szem%C3%A9lyis%C3%A9gek

https://en.wikipedia.org/wiki/ANO_2011

https://hu.wikipedia.org/wiki/Fidesz_%E2%80%93_Magyar_Polg%C3%A1ri_Sz%C3%B6vegszabads%C3%A9g

VIII. Mellékletek

A táblázatok saját készítésűek, az EVS Atlas of European Values-on alapulnak (lásd forráslista). A kérdések a táblázatban rövidített változatban szerepelnek, a hosszabb változat (amely rögzíti, hogy pontosan mire is vonatkoznak az egyes százalékok) a forráslistában megtalálható honlapon, a legördülő listából az adott kérdés rövidített változatát kiválasztva érhetőek el. „-Y” azt jelöli, hogy a felette található kérdésre a fiatalok adták a sorban található válaszokat.

1. csoport

kérdés - korcsoport	min.	max.	HU	SK	CZ	PL
Importance of family - Total	94	100	99	99	98	99
- Y	94	100	99	100	97	99
Importance of friends and acq-s	94	100	99	99	98	99
- Y	94	100	99	100	97	99
Succesful Marriage: Children	61	100	93	97	93	92
- Y	48	99	84	96	87	86
Duty towards society to have children	3	83	42	46	58	44
- Y	4	76	34	39	52	23
Justifiable: abortion	10	82	44	48	57	31
- Y	7	82	48	53	57	34
Justifiable: divorce	24	85	56	57	63	47
- Y	27	87	63	63	64	54
Justifiable: artificial insemination or in-vitro fertilization	35	89	66	66	76	59
- Y	33	90	68	71	75	61

kérdés - korcsoport	LT	AT	SI	HR	RS	RO	IT	DE	NL	SE
Importance of family - Total	96	96							94	
- Y	96	96							96	98/99
Importance of friends and acq-s					98/99					9
- Y	96	96							94	
Succesful Marriage: Children	96	84	91	92	96	95	94	84	69	78
- Y	94	76	79	89	92	91	89	78	70	67
Duty towards society to have children	45	30	30	35	34	49	33	24	4	8
- Y	29	23	21	24	24	39	20	14	5	9
Justifiable: abortion	42	54	61	35	30	26	46	57	67	80
- Y	46	59	57	28	33	27	51	61	66	82
Justifiable: divorce	56	71	69	45	47	38	61	73	75	84
- Y	60	75	71	47	52	41	66	79	74	84
Justifiable: artificial insemination or in-vitro fertilization	64	70	80	75	65	50	57	68	77	82
- Y	67	78	80	71	67	54	62	76	79	83

2. csoport

kérdés - korcsoport	min.	max.	HU	SK	CZ	PL
Imp. Of religion	19	95	46	53	21	79
- Y	12	94	36	40	15	71
Believe in God	36	99	71	73	38	93
- Y	32	99	65	61	36	89
Importance of God	28	92	51	57	31	74
- Y	20	94	44	46	28	62
Important to learn at home: religious faith	4	50	14	19	9	33
- Y	4	52	13	9	6	25
Confidence in the church	18	82	41	51	18	56
- Y	14	80	33	35	14	51

kérdés - korcsoport	LT	AT	SI	HR	RS	RO	IT	DE	NL	SE
Imp. Of religion	47	43	34	64	76	82	66	36	30	28
- Y	25	30	33	62	66	72	49	28	26	29
Believe in God	85	74	61	85	84	97	84	61	44	36
- Y	69	62	53	86	74	95	76	57	32	32
Importance of God	59	50	44	68	65	86	64	42	34	28
- Y	42	38	38	67	59	83	51	36	28	24
Important to learn at home: religious faith	13	12	9	31	29	46	19	10	9	5
- Y	6	10	8	29	24	42	11	11	10	6
Confidence in the church	75	37	23	38	57	70	53	31	23	48
- Y	59	30	20	40	48	62	39	25	26	45

3. csoport

kérdés - korcsoport	min.	max.	HU	SK	CZ	PL
Not as a neighbour: different race	1	40	29	28	32	8
- Y	0	30	28	20	26	3
Not as a neighbour: immigrants/for.wk.	3	59	49	44	59	20
- Y	0	54	42	41	53	17
Not as a neighbour: homosexuals	2	88	37	38	23	30
- Y	2	99	35	24	14	24
Not as a neighbour: muslims	0	68	39	55	56	36
- Y	0	64	35	55	48	34
Not as a neighbour: jews	1	36	21	24	17	11
- Y	1	40	26	18	15	12
When jobs are scarce: priority to citizens over non-naturalised immigrants	11	92	84	85	81	74
- Y	11	91	78	90	74	78
Homosexual couples are as good parents as other couples	3	84	26	17	46	14
- Y	2	91	39	19	53	15

Important to learn at home: tolerance and respect for other people	31	92	61	32	53	78
- Y	34	91	71	34	47	72

kérdés - korcsoport	LT	AT	SI	HR	RS	RO	IT	DE	NL	SE
Not as a neighbour: different race	24	8	23	12	17	22	12	5	6	1
- Y	18	5	18	12	16	21	7	3	7	0
Not as a neighbour: immigrants/for.wk.	35	18	23	21	24	33	18	6	16	3
- Y	28	15	20	27	20	32	11	4	16	0
Not as a neighbour: homosexuals	62	11	30	37	47	54	13	8	4	2
- Y	49	5	28	33	42	51	7	6	5	2
Not as a neighbour: muslims	66	20	29	17	22	33	20	14	17	7
- Y	60	15	23	20	18	32	13	8	17	2
Not as a neighbour: jews	36	7	22	13	11	28	8	4	3	1
- Y	33	4	18	15	11	28	6	3	4	2
When jobs are scarce: priority to citizens over non-naturalised immigrants	87	52	72	71	73	79	67	30	41	11
- Y	82	39	71	72	69	75	61	22	44	11
Homosexual couples are as good parents as other couples	9	58	39	23	5	12	29	66	69	77
- Y	15	77	55	29	8	15	41	77	77	83
Important to learn at home: tolerance and respect for other people	57	74	72	69	55	52	60	87	83	92
- Y	53	67	74	65	60	59	56	88	76	91

6. csoport

kérdés - korcsoport	min.	max.	HU	SK	CZ	PL
Interest in politics	5	37	11	6	10	9
- Y	3	22	10	3	7	5
Left or right political views	39	60	57	51	52	58
- Y	39	63	54	57	54	54
Confidence in Parliament	7	70	36	40	14	20
- Y	7	69	25	26	19	18
Confidence in the European Union	23	71	44	55	27	49
- Y	25	80	49	51	39	52
Confidence in the United Nations Organization	20	79	42	55	33	57
- Y	16	82	49	54	49	65
Importance of living a country governed democratically	69	96	87	75	79	89
- Y	68	92	83	76	78	84
Best political system: strong leader, unconcerned with parliament and elections	12	81	22	29	28	17
- Y	13	78	21	27	26	21

kérdés - korcsoport	LT	AT	SI	HR	RS	RO	IT	DE	NL	SE
Interest in politics	6	23	6	8	8	8	7	37	15	20
- Y	4	15	8	8	3	6	4	22	12	17
Left or right political views	54	45	43	50	49	55	52	43	51	50
- Y	56	43	43	54	58	53	52	40	49	46
Confidence in Parliament	23	45	16	7	22	18	28	40	44	65
- Y	26	45	16	7	10	17	21	40	52	69
Confidence in the European Union	71	44	29	27	23	50	40	42	38	51
- Y	80	55	38	27	25	46	46	53	52	67
Confidence in the United Nations Organization	67	45	24	28	20	50	53	43	48	71
- Y	76	54	39	33	16	47	63	49	57	77
Importance of living a country governed democratically	84	90	78	82	69	79	91	93	87	92
- Y	86	86	72	73	68	78	87	92	83	89
Best political system: strong leader, unconcerned with parliament and elections	56	15	29	40	67	79	33	19	36	19
- Y	48	19	37	49	65	70	37	22	36	23